

DOROTA TOMCZYSZYN

<https://orcid.org/0000-0001-6672-3306>

Akademia Bialska im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej (Polska)

John Paul II University in Biala Podlaska (Poland)

ANNA PAŃCZUK

<https://orcid.org/0000-0002-6628-0573>

Akademia Bialska im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej (Polska)

John Paul II University in Biala Podlaska (Poland)

ADAM SZEPELUK

<https://orcid.org/0000-0003-0406-3423>

Akademia Bialska im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej (Polska)

John Paul II University in Biala Podlaska (Poland)

Studentki i studenci wobec niepełnosprawności

Streszczenie

Jednym ze wskaźników współczesnego humanizmu, w tym rozwoju moralności człowieka, jest postawa tolerancji dla heterogeniczności. W związku z tym badanie postaw wobec osób z niepełnosprawnością wymaga ciągłego uzupełniania. Celem niniejszych badań było określenie wpływu płci studentów na prezentowane postawy wobec osób z niepełnosprawnością. Zastosowano Skalę Postaw Wobec Osób Niepełnosprawnych (PWON) Andrzeja Sękowskiego. W badaniu wzięło udział 844 studentów. Kobiety prezentowały bardziej pozytywne postawy wobec osób z niepełnosprawnością aniżeli mężczyźni.

Słowa kluczowe: postawy społeczne, osoby z niepełnosprawnością, studenci, Skala Postaw Wobec Osób Niepełnosprawnych

STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS DISABILITY

Abstract

One of the indicators of contemporary humanism, including the development of human morality, is an attitude of tolerance towards heterogeneity. Therefore, the study of attitudes towards people with disabilities requires ongoing examination. The aim of this study was to determine the influence of students' gender on their attitudes towards people with disabilities. Andrzej Sękowski's Attitudes Towards Disabled Persons Scale (PWON) was applied. A total of 844 students participated in the study. Women displayed more positive attitudes towards people with disabilities than men.

Keywords: social attitudes, people with disabilities, students, Attitudes Towards Disabled Persons Scale

Wstęp

Wielowymiarowe spojrzenie na niepełnosprawność obejmuje biologiczny, jednostkowy i społeczny poziom funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością. Deficyty, ograniczenia funkcjonalne składają się na biologiczną charakterystykę osoby z niepełnosprawnością. Poziom jednostkowy to ograniczenia w aktywności wynikające z jej osobowości, natomiast wymiar społeczny dotyczy uczestnictwa w życiu społecznym. Na funkcjonowanie społeczne osoby z niepełnosprawnością wpływają nie tylko jej osobiste wybory i decyzje, ale i postawy społeczne wobec niepełnosprawności i osób z niepełnosprawnością prezentowane przez innych¹.

Postawa stanowi predyspozycję do określonego postrzegania, a następnie specyficznego zachowania względem przedmiotu postawy. Decyduje o względnie trwałej ocenie pozytywnej lub nega-

¹ Dorota Tomczyszyn, „Stereotypy społeczne jako społeczne nastawienia wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną”, w: Anna Leszczyńska-Rejchert, Ewa Kantowicz (red.), *Stereotypy a starość i niepełnosprawność*, (Toruń: Akapit, 2012), 156.

tywnej wobec ludzi, obiektów, pojęć². Bogdan Wojciszke, dokonując szczegółowej, psychologicznej analizy postawy, wyraża przekonanie, że „postawą wobec dowolnego obiektu (przedmiotu, zdarzenia, idei, innej osoby) nazywamy względnie stałą skłonność do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowania się człowieka do tego obiektu”³. Trójkomponentowa, inaczej trójskładnikowa koncepcja postaw zakłada możliwość istnienia poznawczego, afektywnego i behawioralnego komponentu postawy⁴.

Według Haliny Larkowej postawy wobec osób z niepełnosprawnością mogą być przychylne, akceptujące, pozytywne, czyli „za”, niezdecydowane (pośrednie) oraz negatywne, nieprzychylne, „przeciw”⁵.

Samo pojęcie „niepełnosprawność” kojarzy się negatywnie, wskazuje na jakiś brak czy niedostatek. Taka etykieta, nazwa może uruchomić proces kategoryzacji, pomijając różnorodność wynikającą z charakteru posiadanej niesprawności⁶. Szczególnie szkodliwe są postawy negatywne, które kreują wizerunek osoby z niepełnosprawnością jako niesamodzielnej, ułomnej w sferze fizycznej, intelektualnej, nieprzydatnej społecznie, zależnej od innych, nieszczęśliwej, skazanej na niepowodzenie⁷. Pozytywnym zjawiskiem są przemiany w analizowanych postawach, które zaobserwowała

² Stanisław Mike, *Psychologia społeczna*, (Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981); Eliot Aronson, Timothy D. Wilson, Robin M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, przeł. Anna Bezwińska i in., (Poznań: Zysk i S-ka, 1997).

³ Bogdan Wojciszke, „Postawy i ich zmiana”, w: Jan Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. III, (Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2000), 79.

⁴ Stefan Nowak, „Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych”, w: idem (red.), *Teorie postaw*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1973), 17–69; Janusz Reykowski, „Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności”, w: Tadeusz Tomaszewski (red.), *Psychologia*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975), 762–825; Krystian Tuczyński, Wojciech Walat, „Trójskładnikowa koncepcja postawy człowieka wobec wykorzystania e-learningu w procesie kształcenia”, *Edukacja – Technika – Informatyka*, nr 29 (3), 2019, 209–214.

⁵ Halina Larkowa, *Człowiek niepełnosprawny: problemy psychologiczne*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987).

⁶ Stanisława Byra, „Mechanizmy kształtowania się stereotypów dotyczących osób z niepełnosprawnością”, w: Maria Chodkowska, Stanisława Byra, Zdzisław Kazanowski, Danuta Osik-Chudowolska, Monika Parchomiuk, Beata Szabala (red.), *Stereotypy niepełnosprawności. Między wykluczeniem i integracją*, (Lublin: Wyd. UMCS, 2010), 49–60.

⁷ Maria Chodkowska, „Stereotypy i uprzedzenia a aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych”, w: Dorota Tomczyszyn, Wiesław Romanowicz (red.), *Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością*, (Biała Podlaska: Wyd. PSW im. Papieża Jana Pawła II, 2012), 432.

Antonina Ostrowska⁸. Wyniki jej badań pokazują, że na przestrzeni około trzydziestu lat rośnie odsetek ludzi, którzy wyrażają pozytywne postawy wobec osób z niepełnosprawnością. Działania społeczne charakteryzują się coraz większą świadomością sytuacji życiowej tej grupy ludzi, chociaż wciąż brakuje zaangażowania w osobiste relacje (typu: znajomość, przyjaźń). Priorytetem społecznym powinny być działania mające na celu burzenie stereotypowego, negatywnego postrzegania osób z niepełnosprawnością.

Budowanie wśród studentów właściwych postaw wobec niepełnosprawności to istotny element procesu ich kształcenia⁹. W licznych badaniach obserwuje się różnice w postawach osób z niepełnosprawnością w zależności od płci. Na ogół kobiety mają bardziej pozytywne postawy aniżeli mężczyźni¹⁰. Wydaje się, że odmiennie mechanizmy socjalizacji chłopców i dziewcząt mogą skutkować różnicami w postrzeganiu niepełnosprawności w życiu dorosłym. Celem artykułu jest zbadanie wpływu płci studentów na prezentowane postawy wobec osób z niepełnosprawnością.

Materiał i metoda

Badania przeprowadzono w 2021 r. wśród 844 studentów studiów stacjonarnych Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Najlichnieszą grupę stanowiły osoby studiujące

⁸ Antonina Ostrowska, *Niepełnosprawni w społeczeństwie 1993–2013*, (Warszawa: Wydawnictwo IFiS 2015).

⁹ Anna Bujanowska, *Uwarunkowania postaw studentów pedagogiki wobec osób niepełnosprawnych*, (Lublin: Wyd. UMCS, 2009); Andrzej Pilecki, *Zmiany postaw młodzieży wobec osób niepełnosprawnych*, (Lublin: Wyd. UMCS, 2013); Magdalena Wędzińska, *Młodzież wobec wartości i osób z niepełnosprawnością ruchową*, (Bydgoszcz: Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2018); Joanna Iza Belzyt, Joanna Doroszuk, Agnieszka Woynarowska, *Doświadczenia niepełnosprawności w przestrzeni spotkania*, (Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra, 2015).

¹⁰ Glynis Laws, Elaine Kelly, "The attitudes and friendship intentions of children in United Kingdom mainstream schools toward peers with physical or intellectual disabilities", *International Journal of Disability Development and Education*, Vol. 52(2), 2005, 79–99; Paul Panek, Melissa Jungers, "Effects of age, gender, and causality on perceptions of persons with mental retardation", *Research in Developmental Disabilities*, Vol. 29(2), 2008, 125–132; Goele Bossaert, Hilde Colpin, Sip Jan Pijl, Katja Petry, "The attitudes of Belgian adolescents towards peers with disabilities", *Research in Developmental Disabilities*, nr 32(2), 2011, 504–509; Stijn de Laat, Ellen Freriksen, Mathijs Vervloed, "Attitudes of children and adolescents toward persons who are deaf, blind, paralyzed or intellectually disabled", *Research in Developmental Disabilities*, Vol. 34(2), 2013, 855–863.

na kierunkach z dziedziny nauk społecznych (ekonomia, finanse i rachunkowość, zarządzanie, socjologia, pedagogika, bezpieczeństwo narodowe). Na drugiej pozycji pod względem liczebności znalazły się kierunki reprezentujące nauki medyczne i nauki o zdrowiu (fizjoterapia, pielęgniarstwo, ratownictwo medyczne, zdrowie publiczne, dietetyka). Pozostałe kierunki obejmowały nauki humanistyczne, rolnicze, ścisłe oraz inżynierijno-techniczne (filologia angielska, filologia rosyjska, rolnictwo, informatyka, budownictwo, mechanika i budowa maszyn). Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy, a zastosowana ankieta wypełniana była przez respondentów on-line.

W badaniach przeważały kobiety, które stanowiły 69,7% ogółu. Miejsce zamieszkania było zmienną, w której rozkład badanej grupy był w miarę równomierny. Mieszkańcy miast stanowili 50,7%, natomiast mieszkańcy terenów wiejskich – 49,3%. Proporcja ta zachowana została również w podziale respondentów względem płci. Wśród mężczyzn odsetek osób mieszkających w mieście wyniósł dokładnie 50,0%, natomiast wśród kobiet był bardzo zbliżony do tej wartości (51,0%). Średnia wieku badanych studentów wynosiła 22,4+/-5,5 lat (22,9+/-6,0 lat wśród kobiet i 21,2+/-3,7 lat wśród mężczyzn). Studenci pierwszego roku studiów stanowili połowę badanych (51,5%). Odsetek ten był większy wśród mężczyzn (60,2%).

Taki dobór próby badawczej umożliwia porównanie postaw społecznych wobec osób z niepełnosprawnością między studentkami i studentami. Szczegółowe informacje dotyczące charakterystyki badanych zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka badanych

Płeć	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	n	%	n	%	n	%
Miejsce zamieszkania						
wieś	288	49,0%	128	50,0%	416	49,3%
miasto	300	51,0%	128	50,0%	428	50,7%
Rok studiów						
pierwszy	281	47,8%	154	60,2%	435	51,5%
drugi	155	26,4%	69	26,9%	224	26,5%
trzeci lub więcej	152	25,8%	33	12,9%	185	21,9%
Dziedziny nauk						
społeczne	322	54,8%	150	58,6%	472	55,9%
medyczne i nauki o zdrowiu	201	34,2%	37	14,4%	238	28,2%
inne	65	11,0%	69	27,0%	134	15,9%
Razem	588	69,7%	256	30,3%	844	100,0%

Źródło: opracowanie własne.

W badaniach wykorzystano Skalę Postaw Wobec Osób Niepełnosprawnych (PWON), której autorem jest Andrzej Sękowski¹¹. Skala składa się z 30 twierdzeń, wśród nich znajduje się piętnaście twierdzeń określonych jako „pozytywne” oraz piętnaście twierdzeń, które zostały zdefiniowane jako „twierdzenia negatywne”. Badani wyrażali swoje przekonania, wybierając jedną z pięciu odpowiedzi. W twierdzeniach pozytywnych odpowiedzi były punktowane w następujący sposób: zdecydowanie zgadzam się (3 pkt); zgadzam się (2 pkt); raczej zgadzam się (1 pkt); raczej nie zgadzam się (–1 pkt); nie zgadzam się (–2 pkt); zdecydowanie nie zgadzam się (–3 pkt). W twierdzeniach negatywnych badani potwierdzali swoje opinie, wybierając jedną z następujących odpowiedzi: zdecydowanie się zgadzam (–3 pkt); zgadzam się (–2 pkt); raczej zgadzam się (–1 pkt); raczej nie zgadzam się (1 pkt); nie zgadzam się (2 pkt); zdecydowanie nie zgadzam się (3 pkt). Dzięki odwróconej skali interpretacja wyników twierdzeń pozytywnych i negatywnych jest taka sama.

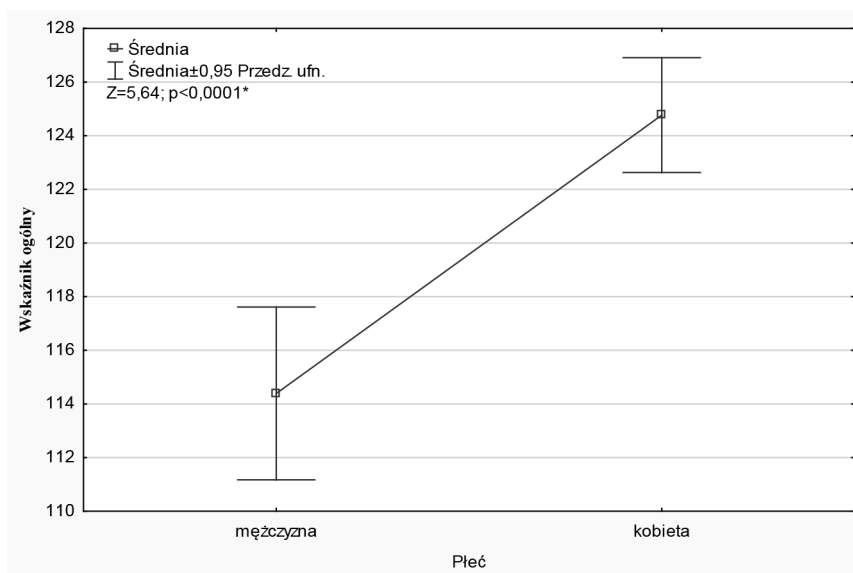
¹¹ Andrzej Sękowski, Monika Krempa, „Osobowe i środowiskowe uwarunkowania postaw wobec osób niepełnosprawnych”, w: Ewa Zasępa, Tadeusz Gałkowski, *Oblicza psychologii klinicznej*, (Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 2014), 191–209.

Do każdej z możliwych odpowiedzi przyporządkowano arbitralnie liczbę punktów od -3 do 3 . Następnie do każdego wyniku dodano liczbę 3 , uzyskując skalę od 0 do 6 . Średnia ocena postawy każdego twierdzenia w danej grupie będzie liczbą z przedziału $(0, 6)$. Ogólny wynik osoby badanej uzyskany w całej skali może wynosić od 0 do 180 punktów. Im wyższy wynik, tym bardziej pozytywna postawa wobec osób niepełnosprawnych.

W przeprowadzonych analizach obliczono średnie arytmetyczne grup dla każdego twierdzenia, wskazano odchylenie standardowe oraz posłużono się testem U Manna-Whitneya i testem Kruskala-Wallisa w celu porównania odpowiedzi poszczególnych grup. Związek z wiekiem zbadano przy wykorzystaniu korelacji rang Spearmana. We wszystkich analizowanych przypadkach przyjęto poziom istotności $p < 0,05$.

Wyniki badań

Wykres 1. Poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością mierzony skalą PWON a płeć badanych

Z – wartość testu U Manna-Whitneya, p – istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

Badając wpływ płci na ogólny wskaźnik postaw wobec osób z niepełnosprawnością, odnotowano istotną statystycznie różnicę ($p < 0,0001$). Badane kobiety charakteryzowały się istotnie wyższym poziomem badanego wskaźnika (124,8 pkt) niż objęci badaniem mężczyźni (114,4 pkt) (wykres 1).

Analizując poszczególne twierdzenia skali PWON w zależności od płci, różnice istotne statystycznie zaobserwowano w 26 z 30 twierdzeń. W każdym z powyższych przypadków kobiety uzyskały wyższy średni wynik, co świadczy o prezentowaniu bardziej pozytywnej postawy wobec osób z niepełnosprawnością w stosunku do badanych mężczyzn. Szczególnie duże zróżnicowanie ($p < 0,0001$) dotyczyło 9 stwierdzeń. Kobiety częściej sądziły, że osoby z niepełnosprawnością mogą zakładać rodziny. W ich opinii należy dążyć do bliskich kontaktów z osobami niepełnosprawnymi, zaakceptowałyby osobę z dysfunkcjami jako swojego przyjaciela. Uważały, że kontakt z nimi pozwala lepiej zrozumieć sens życia. W ich ocenie osoby z niepełnosprawnością potrafią cieszyć się życiem tak samo jak inni ludzie. Sądziły, że powinno być więcej audycji poświęconych tematyce niepełnosprawności, chętnie poszłyby na zawody sportowe, w których biorą udział osoby z niepełnosprawnością. Nie zgadzały się z twierdzeniem, że zachowanie tych osób jest denerwujące i nie razi ich wygląd zewnętrzny osób z niepełnosprawnościami. Analiza statystyczna nie odnotowała istotnych różnic ze względu na płeć tylko w przypadku 4 stwierdzeń: „Osoby niepełnosprawne są mało cierpliwe” ($p = 0,1857$), „Osoby niepełnosprawne mają często kłopoty w sytuacjach towarzyskich” ($p = 0,9191$), „Nie ma żadnych różnic w zachowaniu osób niepełnosprawnych i zachowaniu u ludzi zdrowych” ($p = 0,1366$) oraz „Osobę niepełnosprawną jest łatwiej urazić niż osobę zdrową” ($p = 0,6339$) (tab. 2).

Tabela 2. Poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością mierzony skalą PWON a płeć badanych

Stwierdzenia Skali Postaw Wobec Osób Niepełnosprawnych https://doi.org/10.1186/s12889-021-11139-3	Kobiety		Mężczyźni		Test U Manna-Whitneya	
	M	SD	M	SD	Z	p
Wskaźnik ogólny	124,8	26,4	114,4	26,2	5,64	<0,0001*
1. Osoby niepełnosprawne mogą zakładać normalne rodziny	5,2	1,5	4,8	1,7	4,46	<0,0001*
2. Zaakceptowałbym osobę niepełnosprawną jako swojego przyjaciela	5,3	1,5	4,9	1,6	4,72	<0,0001*
3. Większość osób niepełnosprawnych to ludzie dziwni i trudno z nimi nawiązać kontakt	4,4	1,9	4,0	1,9	3,77	0,0002*
4. Dzieci niepełnosprawne powinny uczyć się tylko w szkołach specjalnych	3,9	2,0	3,5	2,0	2,75	0,0060*
5. Osoby niepełnosprawne są bardziej nieszczęśliwe niż inni ludzie	3,5	2,0	3,1	1,9	2,99	0,0028*
6. Chciałbym pracować z ludźmi niepełnosprawnymi	3,8	1,8	3,6	1,7	2,22	0,0266*
7. Osoby niepełnosprawne są dobrymi pracownikami	4,2	1,6	4,0	1,4	2,65	0,0079*
8. Większość inwalidów to ludzie niesamodzieln i oczekujący pomocy	3,9	2,0	3,5	1,9	2,54	0,0112*
9. Osoby niepełnosprawne są mało cierpliwe	4,0	1,9	3,8	1,9	1,32	0,1857
10. Ludzi niepełnosprawnych należy oceniać tą samą miarą co ludzi zdrowych	4,2	1,9	3,8	2,0	3,31	0,0009*
11. Ludzie niepełnosprawni mogą mieć duże osiągnięcia sportowe	5,0	1,6	4,6	1,7	3,91	0,0001*
12. Razi mnie wygląd zewnętrzny osób niepełnosprawnych	4,6	1,9	4,0	1,9	5,13	<0,0001*
13. Osoby niepełnosprawne potrafią zarobić na swoje utrzymanie	4,5	1,6	4,4	1,5	2,43	0,0152*
14. Dzieci niepełnosprawne są agresywne	4,2	1,8	3,8	1,9	2,84	0,0046*
15. Nie czuję się swobodnie w towarzystwie osób niepełnosprawnych	3,9	2,0	3,6	2,0	2,50	0,0125*
16. Osoby niepełnosprawne zazdroszczą innym zdrowia	3,2	1,9	2,8	1,8	3,12	0,0018*
17. Osoby niepełnosprawne są często zbyt naiwne i dziecinne	4,0	1,9	3,7	1,8	2,33	0,0200*

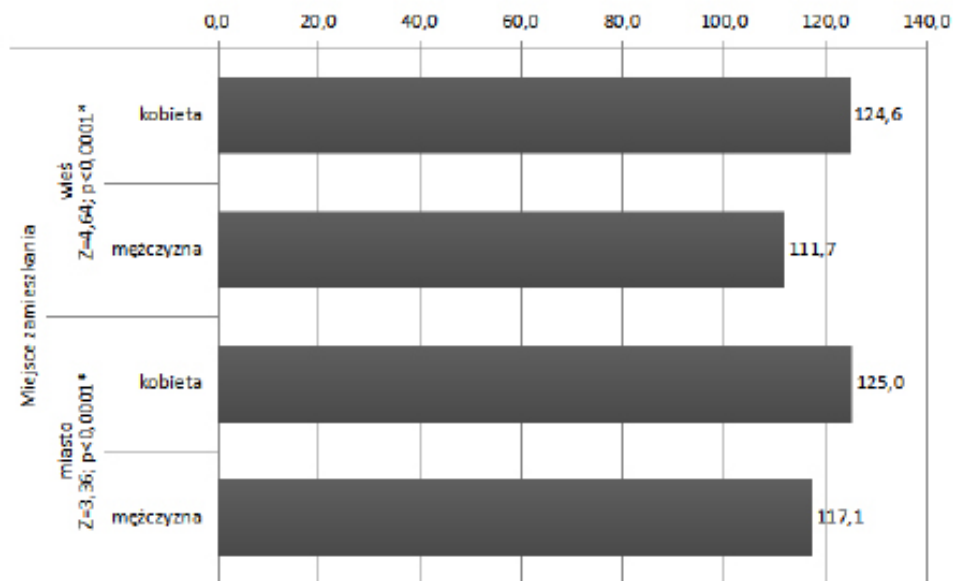
18. Widok osób niepełnosprawnych wywołuje u mnie lęk i obawy	4,3	1,9	4,0	2,0	2,30	0,0214*
19. Kontakt z osobą niepełnosprawną pozwala lepiej zrozumieć sens życia	4,6	1,7	4,2	1,6	4,17	<0,0001*
20. Zachowanie osób niepełnosprawnych często jest denerwujące	4,3	1,8	3,7	1,9	4,35	<0,0001*
21. Osoba niepełnosprawna może pomóc osobie zdrowej	5,1	1,4	4,9	1,4	1,98	0,0477*
22. Należy dążyć do bliskich kontaktów z osobami niepełnosprawnymi	4,6	1,4	4,4	1,2	4,48	<0,0001*
23. Powinno być więcej audycji telewizyjnych na temat osób niepełnosprawnych	4,7	1,5	4,0	1,7	6,79	<0,0001*
24. Osoby niepełnosprawne mają często kłopoty w sytuacjach towarzyskich	2,2	1,8	2,2	1,8	0,10	0,9191
25. Dobre stosunki os. niepełnosprawnych z os. zdrowymi są spowodowane często litością	3,5	2,0	3,0	1,8	3,57	0,0004*
26. Dzieci niepełnosprawne powinny być traktowane z dużą wyrozumiałością	4,3	1,6	4,0	1,6	3,00	0,0027*
27. Nie ma żadnych różnic w zachowaniu osób niepełnosprawnych i zachowaniu u ludzi zdrowych	3,4	1,8	3,2	1,9	1,49	0,1366
28. Chętnie poszedłbym na zawody sportowe, w których udział biorą os. niepełnosprawne	4,6	1,7	3,9	1,8	6,47	<0,0001*
29. Osoby niepełnosprawne potrafią cieszyć się życiem tak samo, jak wszyscy inni ludzie	5,1	1,5	4,8	1,6	4,25	<0,0001*
30. Osobę niepełnosprawną jest łatwiej urazić niż osobę zdrową	2,4	1,9	2,5	1,9	-0,48	0,6339

* istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$; M – średnia arytmetyczna; SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Istotne różnice w poziomie wskaźnika ogólnego postaw wobec osób z niepełnosprawnością pomiędzy badanymi kobietami i mężczyznami zaobserwowano zarówno wśród osób mieszkających na wsi ($p < 0,0001$), jak i w mieście ($p < 0,0001$). W obu grupach wyższy poziom wskaźnika osiągnęły badane kobiety (wykres 2).

Wykres 2. Poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością mierzony skalą PWON studentów mieszkających na wsi i w mieście a płeć badanych

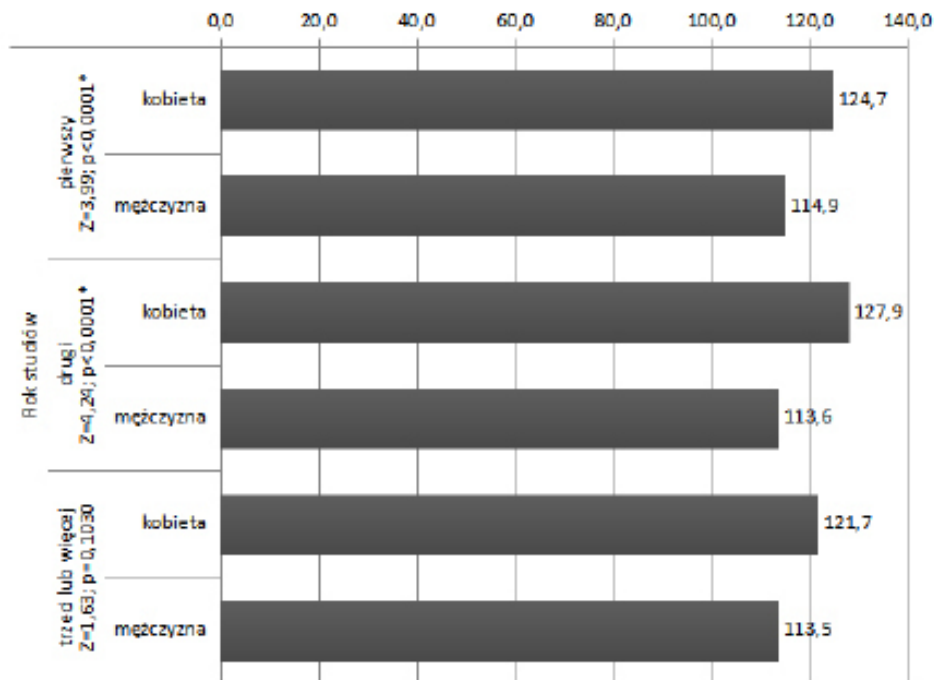

Z – wartość testu U Manna-Whitneya, p – istotne różnicowanie przy $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

Analiza statystyczna wykazała istotne różnice w poziomie wskaźnika ogólnego postaw wobec osób z niepełnosprawnością pomiędzy badanymi kobietami i mężczyznami studiującymi na pierwszym ($p < 0,0001$) oraz drugim ($p < 0,0001$) roku studiów. Nie odnotowano natomiast istotnych różnic ze względu na płeć w przypadku osób będących na trzecim lub wyższym roku studiów. Zarówno na pierwszym, jak i na drugim roku studiów wyższy poziom wskaźnika osiągnęły badane studentki (wykres 3).

Wykres 3. Poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością mierzony skalą PWON studentów na poszczególnych latach studiów a płeć badanych

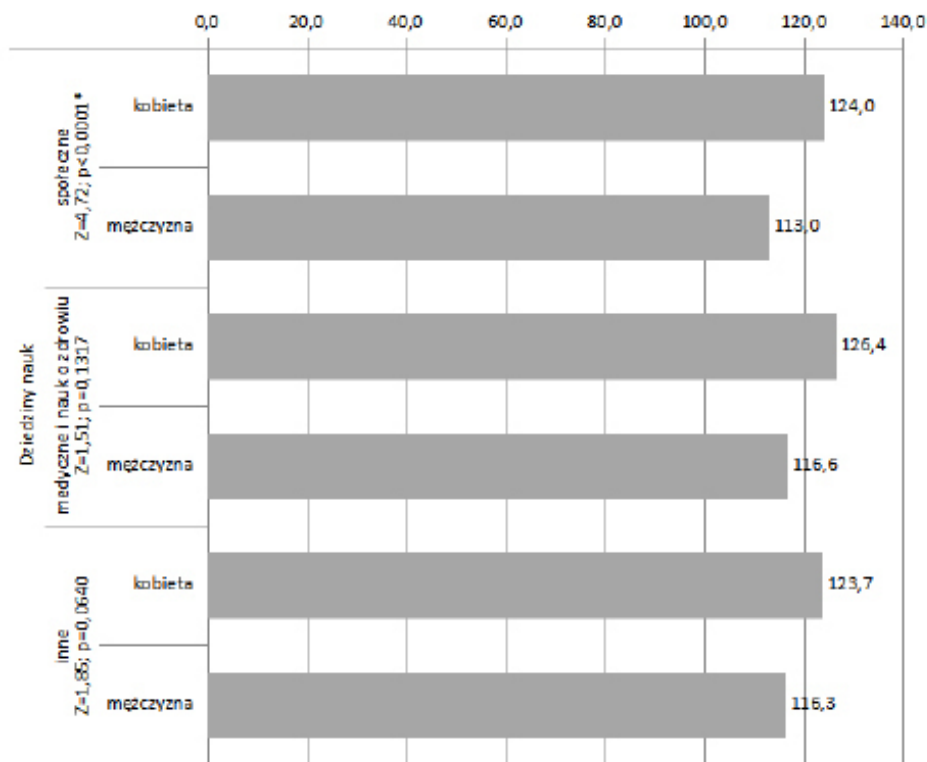

Z – wartość testu U Manna-Whitneya, p – istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

Analiza poziomu ogólnego wskaźnika postaw w zależności od reprezentowanej dziedziny nauki wykazała istotne zróżnicowanie pomiędzy badanymi kobietami i mężczyznami studiującymi kierunki społeczne ($p < 0,0001$). Nie odnotowano istotnych różnic ze względu na płeć w przypadku studentów kierunków medycznych i nauk o zdrowiu ($p = 0,1317$) oraz innych dziedzin nauki ($p = 0,0640$). Na kierunkach społecznych istotnie wyższy poziom wskaźnika osiągnęły badane studentki (124,0 pkt) w stosunku do objętych badaniem mężczyzn (113,0 pkt) (wykres 4).

Wykres 4. Poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością mierzony skalą PWON studentów różnych dziedzin nauki a płeć badanych

Źródło: opracowanie własne.

Badając związek między ogólnym poziomem postaw wobec osób niepełnosprawnych a wiekiem badanych respondentów, wykryto istotną zależność w przypadku całej grupy badanych ($p = 0,0017$) oraz w przypadku kobiet ($p = 0,0051$). W obu przypadkach odnotowano słabą, dodatnią, korelację ($r < 0,02$) (tabela 3). Oznacza to, że wraz z wiekiem nieznacznie wzrastał poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością wśród całej badanej próby ($r = 0,11$) oraz wśród badanych kobiet ($r = 0,12$) (tab. 3).

Tabela 3. Związek ogólnego poziomu postaw wobec osób niepełnosprawnych i wieku badanych

	r(X,Y)	r ²	t	p
Razem	0,11	0,01	3,16	0,0017*
kobiety	0,12	0,01	2,81	0,0051*
mężczyźni	-0,02	0,00	-0,38	0,7018

* istotna zależność przy $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnej części wybrano grupę osób o wynikach najniższych ($n = 53$; 9,0%) i najwyższych ($n = 46$; 7,8%). Do I grupy przyporządkowano respondentów o wynikach z przedziału od 0 do 80, natomiast do II grupy – badanych z wynikami od 160 do 180. W przypadku wyników najniższych wśród kobiet większość stanowiły osoby mieszkające w mieście (5,9%), studiujące na trzecim lub wyższym roku studiów (7,2%), studiujące kierunki społeczne (5,9%). Wśród badanych mężczyzn najniższe wyniki osiągnęli mieszkańcy wsi (10,9%), studenci trzeciego lub wyższego roku studiów (12,1%), studiujący kierunki medyczne lub nauk o zdrowiu (13,5%). W przypadku wyników najwyższych wśród kobiet większość stanowiły osoby mieszkające na wsi (7,7%), studiujące na pierwszym roku studiów (8,2%), studiujące kierunki medyczne lub nauk o zdrowiu (8,5%). Wśród mężczyzn najwyższe wyniki osiągnęli mieszkańcy miast (3,9%), studenci pierwszego roku studiów (5,2%), studiujący kierunki medyczne i nauki o zdrowiu (5,4%) (tab. 4).

Tabela 4. Najniższe i najwyższe poziomy postaw wobec osób z niepełnosprawnością mierzone skalą PWON a płeć badanych

Płeć	Wyniki niskie				Wyniki wysokie			
	(0–80 pkt)				(160–180 pkt)			
	n = 53				n = 46			
	K		M		K		M	
Miejsce zamieszkania								
wieś	14	4,7%	14	10,9%	23	7,7%	4	3,1%
miasto	17	5,9%	8	6,3%	14	4,9%	5	3,9%
Rok studiów								
pierwszy	17	6,1%	14	9,1%	23	8,2%	8	5,2%
drugi	3	1,9%	4	5,8%	7	4,5%	1	1,5%
trzeci lub więcej	11	7,2%	4	12,1%	7	4,6%	0	0,0%
Dziedziny nauk								
społeczne	19	5,9%	12	8,0%	16	5,0%	4	2,7%
medyczne i nauki o zdrowiu	9	4,5%	5	13,5%	17	8,5%	2	5,4%
inne	3	4,6%	5	7,3%	4	6,2%	3	4,4%
Razem	31	5,3%	22	8,6%	37	6,3%	9	3,5%

K – kobieta, M – mężczyzna

Źródło: opracowanie własne.

Dyskusja

W niniejszych badaniach stwierdzono, że płeć w istotnym stopniu determinuje postawy wobec osób niepełnosprawnych. Na 30 badanych twierdzeń w 26 kobiety prezentowały bardziej przychylne postawy. Szczególnie dotyczyło to możliwości zakładania rodziny, przyjaźni i częstszych kontaktów z osobą z niepełnosprawnością. Częściej od mężczyzn sądziły, że media za rzadko prezentują treści dotyczące osób z niepełnosprawnością, nie raził ich wygląd tych osób.

Damian Machalski, Małgorzata Kołpa i Aneta Grochowska przebadali 400 pacjentów Podstawowej Opieki Zdrowotnej

w 2019 r., posługując się autorską ankietą dotyczącą postaw wobec osób z niepełnosprawnością¹². Kobiety w stosunku do mężczyzn były bardziej przekonane, że osoby niepełnosprawne są dyskryminowane społecznie, że warto im pomagać, objąć szczególną opieką i pomocą. Większość badanych uważała, że osoby chore są dyskryminowane w społeczeństwie. Badani deklarowali współczucie, rzadziej życzliwość czy chęć pomocy osobom niepełnosprawnym.

Badania przeprowadzone przez Pawła Boryszewskiego na przykładzie opinii społeczności lokalnych 10 polskich gmin potwierdziły, że płęć żeńska wyraźnie dominuje nad męską w deklarowaniu chęci niesienia pomocy osobom z niepełnosprawnością¹³.

Ewa Gorczycka przebadła 139 dorosłych osób za pomocą autorskiej ankiety. Okazało się, że prawie $\frac{3}{4}$ respondentów uznaje swój stosunek do osób z ograniczoną sprawnością za pozytywny. Kobiety cechuje zdecydowanie lepszy od mężczyzn stosunek do niepełnosprawnych. Kobiety częściej przejawiają życzliwość i zrozumienie. W powierzchownych, krótkich i niezobowiązujących kontaktach przychylność respondentów dla niepełnosprawnych jest wyraźna. Te postawy ulegają zmianie, gdy stosunek zdrowy – niepełnosprawny wiąże się z koniecznością opieki, pomocy, przyjęcie osoby niepełnosprawnej za partnera życiowego¹⁴.

Zbliżone zależności zaobserwowano w badaniach studentów kierunków medycznych i nauk o zdrowiu prowadzonych przez Iwonę Radlińską, Martę Kożybską, Beatę Karakiewicz za pomocą międzynarodowego narzędzia (The Multidimensional Attitudes Scale Towards Persons – MAS). Kobiety prezentowały bardziej pozytywne postawy w zakresie komponentu poznawczego i behawioralnego¹⁵.

¹² Damian Machalski, Małgorzata Kołpa, Aneta Grochowska, „Postrzeganie osób niepełnosprawnych w społeczeństwie”, *Health Promotion & Physical Activity*, Vol. 4(9), 2019, 40–45.

¹³ Paweł Boryszewski, *Niepełnosprawni w opinii społeczności lokalnych na przykładzie 10 wybranych gmin w Polsce*, (Warszawa: Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2007), 52–53.

¹⁴ Ewa Gorczycka „Z badań nad postawami wobec osób niepełnosprawnych”, w: Joanna Lecewicz-Bartoszevska, Aleksandra Polak-Sopińska (red.), *Ergonomia niepełnosprawnym – współczesne i przyszłe kierunki rozwoju*, (Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, 2011), 118–143.

¹⁵ Iwona Radlińska, Marta Kożybska, Beata Karakiewicz, „Attitudes of Polish Medical and Health Sciences Students towards Persons with Physical Disabilities Using the MAS-PL Scale”, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 18(15), 2021, 7787.

Bardziej zróżnicowane zależności uzyskano w badaniach przeprowadzonych za pomocą skali PWON.

W badaniach Anthony'ego Gorecznego, Erin Bender, Guya Caruso oraz Celi Feinstein potwierdzono, że kobiety były bardziej pozytywnie nastawione do osób niepełnosprawnych w porównaniu z mężczyznami¹⁶.

Wojciech Wiliński, Rafał Świerczek i Marta Wieczorek badaniem objęły 167 studentów III roku Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, stosując zmodyfikowaną Skalę Postaw Wobec Osób Niepełnosprawnych (PWON). Nie stwierdzili zależności między kobietami i mężczyznami. Być może wynika to z faktu modyfikacji stosowanej przez autorów Skali¹⁷.

Wyniki badań Marii Jankowskiej z zastosowaniem Skali Postaw Wobec Niepełnosprawnych Andrzeja Sękowskiego wśród młodzieży gimnazjalnej wykazały, że młode kobiety przejawiały bardziej pozytywne postawy wobec niepełnosprawności od młodych mężczyzn¹⁸.

Przyczyn bardziej przychylnych postaw kobiet wobec osób z niepełnosprawnością można doszukiwać się w mechanizmach socjalizacji, w których kobiety są wychowywane do odpowiednich skryptów społecznych jako osoby opiekuńcze, czule, przygotowywane do roli matki. Takie sprecyzowane oczekiwania społeczne, psychologiczne, kulturowe i edukacyjne wobec kobiet sprzyjają deklarowaniu postaw utożsamiających się z osobami mającymi trudności w codziennej egzystencji. Wydaje się, że kluczowe czynniki, które mogą wyjaśniać te postawy, to: tradycyjne role społeczne i kulturowe, wyższy poziom empatii, doświadczenia rodzinne, większa skłonność do działań altruistycznych, zaangażowanie w ruchy społeczne, doświadczenia dyskryminacji, czy wpływ edukacji. Kobiety, które są bardziej wykształcone w obszarze różnorodności i inkluzji, mogą wykazywać większą świadomość społeczną i bardziej przychylne postawy wobec osób z niepełnosprawnościami.

¹⁶ Anthony Goreczny, Erin Bender, Guy Caruso, Celia Feinstein, "Attitudes toward individuals with disabilities: results of a recent survey and implications of those results", *Research in Developmental Disabilities*, Vol. 32(5), 2011, 1596–1609. doi: 10.1016/j.ridd.2011.02.005.

¹⁷ Wojciech Wiliński, Rafał Świerczek, Marta Wieczorek, „Postawy studentów AWF we Wrocławiu wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną”, *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, nr 40, 2013, 49–56.

¹⁸ Maria Jankowska, „Osobowościowe i społeczno-kulturowe uwarunkowania postaw wobec osób niepełnosprawnych. Badania młodzieży trzecich klas gimnazjalnych”, *Kwartalnik Naukowy*, nr 4(24), 2015, 202–227.

Otrzymane wyniki mogą być wskazówką do podejmowania badań wyjaśniających różnice między kobietami i mężczyznami, a także do inicjowania działań zmieniających opisywaną sytuację.

Wnioski

Przeprowadzone analizy wskazały, że kobiety częściej niż mężczyźni prezentowały pozytywne postawy wobec osób z niepełnosprawnością. Zaobserwowano zróżnicowanie ze względu na miejsce zamieszkania pomiędzy badanymi kobietami i mężczyznami. W obu grupach (mieszkańców wsi i mieszkańców miast) bardziej pozytywne postawy osiągnęły badane kobiety. Nie wykazano istotnych różnic pomiędzy studentami i studentkami trzeciego roku studiów. Jednak w odniesieniu do pierwszego i drugiego roku studiów częściej stwierdzano pozytywne postawy kobiet w porównaniu z badanymi mężczyznami. Analiza poziomu ogólnego wskaźnika postaw w zależności od reprezentowanej dziedziny nauki wykazała istotne zróżnicowanie pomiędzy badanymi kobietami i mężczyznami studiującymi kierunki społeczne, w których kobiety istotnie częściej deklarowały pozytywne postawy.

1. Kobiety częściej niż mężczyźni prezentowały pozytywne postawy wobec osób z niepełnosprawnością.
2. Kobiety mieszkające na wsi istotnie częściej od mężczyzn zamieszkujących wiejskie środowisko wyrażały bardziej przychylne opinie, jak również kobiety mieszkające w mieście w stosunku do mężczyzn deklarujących miejskie środowisko zamieszkania.
3. Studentki pierwszego i drugiego roku prezentowały istotnie częściej pozytywne postawy wobec osób z niepełnosprawnością w porównaniu ze studentami wymienianych roczników.
4. Studentki kierunków społecznych prezentowały bardziej pozytywne postawy w stosunku do studentów tych kierunków.

Kobiety częściej niż mężczyźni prezentowały postawę otwartości na innych, a poszukiwanie przyczyn takich deklaracji powinno motywować do kolejnych badań. Być może odmienne mechanizmy socjalizacji mają wpływ na powstanie opisywanych różnic i zależności.

Wykluczanie osób z niepełnosprawnością często wiąże się z niskim poziomem kapitału kulturowego i społecznego, dlatego nie

powinno dotyczyć elit społecznych, do których zaliczają się osoby posiadające wyższe wykształcenie. Zrozumienie potrzeb i funkcjonowania osób z niepełnosprawnością sprzyja mechanizmom inkluzji społecznej i powinno być priorytetem przy formułowaniu efektów uczenia się na uczelniach wyższych.

Sformułowane wnioski mają ograniczony zasięg, głównie do grupy studentów AB im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Mamy także świadomość różnicy, jaka wynika między deklarowanymi postawami studentów prezentowanymi w badaniach a konkretnymi zachowaniami jednostek. Pomimo tych faktów wydaje się, że badania na ten temat powinny być kontynuowane, gdyż są jednym z parametrów opisujących poziom naszego humanizmu.

Bibliografia

- Aronson, Elliot. Wilson, Timothy. Akert, Robin. *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, przeł. Anna Bezwińska i in., (Wyd. Zysk i S-ka, Poznań, 1997).
- Belzyt, Joanna Iza. Doroszuk, Joanna. Woynarowska, Agnieszka. *Doświadczenia niepełnosprawności w przestrzeni spotkania*, (Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra, 2015).
- Boryszewski, Paweł. *Niepełnosprawni w opinii społeczności lokalnych na przykładzie 10 wybranych gmin w Polsce*, (Warszawa: Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2007).
- Bossaert, Goele. Colpin, Hilde. Pijl, Sip Jan. Petry, Katja. "The attitudes of Belgian adolescents towards peers with disabilities", *Research of Developmental Disabilities*, Vol. 32(2), 2011, 504–509. doi: 10.1016/j.ridd.2010.12.033.
- Bujanowska, Anna. *Uwarunkowania postaw studentów pedagogiki wobec osób niepełnosprawnych*, (Lublin: Wyd. UMCS, 2009).
- Byra, Stanisława. „Mechanizmy kształtowania się stereotypów dotyczących osób z niepełnosprawnością”, w: Maria Chodkowska, Stanisława Byra, Zdzisław Kazanowski, Danuta Osik-Chudowska, Monika Parchomiuk, Beata Szabała (red.), *Stereotypy niepełnosprawności. Między wykluczeniem i integracją*, (Lublin: Wyd. UMCS, 2010), 49–60.
- Chodkowska, Maria. „Stereotypy i uprzedzenia a aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych”, w: Dorota Tomczyszyn, Wiesław

- Romanowicz (red.), *Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością*, (Biała Podlaska: Wyd. PSW im. Papieża Jana Pawła II, 2012), 429–446.
- Gorczycka, Ewa. „Z badań nad postawami wobec osób niepełnosprawnych”, w: Joanna Lecewicz-Bartoszewska, Aleksandra Polak-Sopińska (red.), *Ergonomia niepełnosprawnych – współczesne i przyszłe kierunki rozwoju*, (Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, 2011), 118–143.
- Goreczny, Anthony. Bender, Erin. Caruso, Guy. Feinstein, Celia. “Attitudes toward individuals with disabilities: results of a recent survey and implications of those results”, *Research in Developmental Disabilities*, Vol. 32(5), 2011, 1596–1609. doi: 10.1016/j.ridd.2011.02.005.
- Jankowska, Maria. „Osobowościowe i społeczno-kulturowe uwarunkowania postaw wobec osób niepełnosprawnych. Badania młodzieży trzecich klas gimnazjalnych”, *Kwartalnik Naukowy*, nr 4(24), 2015, 202–227.
- Larkowa, Halina. *Człowiek niepełnosprawny: problemy psychologiczne*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987).
- de Laat, Stijn. Freriksen, Ellen. Vervloed, Mathijs. “Attitudes of children and adolescents toward persons who are deaf, blind, paralyzed or intellectually disabled”, *Research in Developmental Disabilities*, Vol. 34(2), 2013, 855–863. doi: 10.1016/j.ridd.2012.11.004.
- Laws, Glynis. Kelly, Elaine. “The attitudes and friendship intentions of children in United Kingdom mainstream schools toward peers with physical or intellectual disabilities”, *International Journal of Disability Development and Education*, Vol. 52(2), 2005, 79–99.
- Machalski, Damian. Kołpa, Małgorzata. Grochowska Aneta. „Postrzeganie osób niepełnosprawnych w społeczeństwie”, *Health Promotion & Physical Activity*, Vol. 4(9), 2019, 40–45.
- Mike, Stanisław. *Psychologia społeczna*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981).
- Nowak, Stefan. „Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych”, w: Stefan Nowak (red.), *Teorie postaw*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973), 17–69.
- Ostrowska, Antonina. *Niepełnosprawni w społeczeństwie 1993–2013*, (Warszawa: Wydawnictwo IFiS, 2015).

- Panek, Paul. Jungers, Melissa. "Effects of age, gender, and causality on perceptions of persons with mental retardation", *Research in Developmental Disabilities*, Vol. 29(2), 2008, 125–132. doi: 10.1016/j.ridd.2007.01.002.
- Pilecki, Andrzej. *Zmiany postaw młodzieży wobec osób niepełnosprawnych*, (Lublin: Wyd. UMCS, 2013).
- Radlińska, Iwona. Kozybska, Marta. Karakiewicz, Beata. „Attitudes of Polish Medical and Health Sciences Students towards Persons with Physical Disabilities Using the MAS-PL Scale”, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 18(15), 2021, 7787. doi:10.3390/ijerph18157787.
- Reykowski, Janusz. „Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności”, w: Tadeusz Tomaszewski (red.), *Psychologia*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975), 762–825.
- Sękowski, Andrzej. Krempa, Monika. „Osobowe i środowiskowe uwarunkowania postaw wobec osób niepełnosprawnych”, w: Ewa Zasępa, Tadeusz Gałkowski, *Oblicza psychologii klinicznej*, (Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 2014), 191–209.
- Tomczyszyn, Dorota. „Stereotypy społeczne jako społeczne nastawienia wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną”, w: Anna Leszczyńska-Rejchert, Ewa Kantowicz (red.), *Stereotypy a starość i niepełnosprawność*, (Toruń: Akapit, 2012), 155–174.
- Tuczyński, Krystian. Walat, Wojciech. „Trójczynnikowa koncepcja postawy człowieka wobec wykorzystania e-learningu w procesie kształcenia”, *Edukacja – Technika – Informatyka*, nr 29(3), 2019, 209–214.
- Wędzińska, Magdalena. *Młodzież wobec wartości i osób z niepełnosprawnością ruchową*, (Bydgoszcz: Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2018).
- Wiliński, Wojciech. Świerczek, Rafał. Wieczorek, Marta. „Postawy studentów AWF we Wrocławiu wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną”, *Rozprawy Naukowe AWF We Wrocławiu*, nr 40, 2013, 49–56.
- Wojciszke, Bogdan. „Postawy i ich zmiana”, w: Jan Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. III, (Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2000), 79–106.